

**Igazán
szeretne**
egy gyermek
nálunk és most
megfogni

4.

Gyula I. Simonyi
Népesedés és biodiverzitás
2021

BOCS Alapítvány

Biológiai sokféleség és emberi népesedés

Az 1992-es riói ENSZ konferencia biodiverzitás egyezménye alapján a biodiverzitás védelmének világnapja: május 22. A WWF Living Planet jelentése szerint 1970 és 2010 között a

- szárazföldi fajok populációja 39%-kal* csökkent (főleg a természeti területek szántófölddé és legelővé alakítása miatt),
- édesvízi fajok populációja 76%-kal* (főleg a mocsarak lecsapolása, túlhalászás, vízszennyezés, folyógátak, behurcolt idegen fajok miatt),
- tengeri fajok populációja 39%-kal* (főleg a tengeri túlhalászat és az akvakultúrákhoz szükséges pusztítás miatt).¹

A biodiverzitás, az élővilág sokfélesége gyorsan csökken: becslések szerint naponta kb. 140 állat- és növényfaj pusztul ki. Pedig a biológiai sokféleség teszi lehetővé a természetes kiválsztódás útján a megváltozott környezethez való alkalmazkodást, az evolúciót, ami egyben az élő rendszerek viszonylagos stabilitását is eredményezi.

A mezőgazdaság feltalálása óta, úgy tízezer éven át az emberiség létszáma kb. másfélezer évenként duplázódott meg. 1650-től 1850-ig a duplázódáshoz már csak 200 év kellett (félmilliárdról 1 milliárdra), és ez a fajok kihalásának sebességét megtízszerezte. A következő duplázódás már 80 év alatt bekövetkezett (1930-ban 2 milliárd), azután már csak 45 év kellett hozzá (1975-ben 4 milliárd), és ez a fajok kihalásának sebességét újra megtízszerezte.

Valahányszor egy Elvevő² pár arról beszél, milyen csodálatos lenne egy nagy család, újra és újra ezt a Jó és Rossz Tudásának Fája alatti jelenetet játsszák el. Azt mondják egymásnak:

„Természetesen jogunkban áll úgy felosztani az életet ezen a bolygón, ahogy az nekünk tetszik. Miért állnánk meg kevés gyermeknél? Lehet sok is, ha úgy tartja kedvünk. Mindössze annyit kell tennünk, hogy beszántunk további néhány száz hektár es erdőt – és kit érdekel, ha ennek következtében még egy tucat faj eltűnik?”

Daniel Quinn: Izmael

¹ <https://youngzine.org/news/our-earth/wildlife-population-down-half> (hozzáférés dátuma: 2021.05.23)

² Quinn 1992-es bestsellere szembeállítja az Elvevő és Meghagyó kultúrákat a természethez való viszonyuk alapján. A Meghagyók kultúrájuknak része az a bölcsesség, hogy népességszaporulatukat igyekeznek a természet eltartóképességéhez igazítani, így biztosítva hosszútávú fennmaradásukat. Ehhez képest az Elvevők kultúrájának része, hogy megpróbálják leigázni a természetet folyton növekvő népességük érdekében. Ez a múltban katonai és gazdasági előnyt jelentett, ám így hosszútávon felélik és elpusztítják saját létalapjukat.

A fenntartható fogyasztás családtervezés nélkül csak mítosz¹

Bármilyen meglepő és ismeretlen tény is még a mai köztudatban és döntéshozók számára is: a Föld gömbölyű, azaz a peremfeltételek döntőek. A fogyasztás nem azért vált fenntarthatatlanná, mintha az élőlényekhez vagy az ősemberhez képest a mai ember viselkedése lényegesen megváltozott volna, hanem a mennyiségek és sebességek miatt.

A jelen válság természetes folyamat, természeti katasztrófa, az „élet-halál” körforgás geofizikai irányváltása². Az ember csak úgy kerülheti el az élőlény-fajok természetes sorsát (éhezés, betegség, erőszak), ha emberré evolválódik: **saját túlszaporodó-túlfogyasztó, a nem-anyagi gazdagságból nem sokat érzékelő élőlényi természetét humanizálja.**

A fenntartható fogyasztás kulcsa csak másodsorban a fogyasztás-függőségtől való szabadulás. Ennél sokkal jelentősebb a túlnépesedés megfékezése (mert az a túlfogyasztás egyik fő motorja), valamint a nem-anyagi gazdagságban való fejlődés. A nagy fejenkénti fogyasztás eleve csak azért probléma, mert sokan lettünk. A fogyasztás jelentős része pedig már ma is megélhetési és biztonsági kényszerfogyasztás³, és csak kisebb része az életminőséget szolgáló fogyasztás.

A személyes életvitel döntési lehetőségei szűkösek. **Magánemberként attól szenvedünk, amit dolgozóként okozunk** (pl. környezetszennyezés). **Dolgozóként pedig attól szenvedünk, amit magánemberként okozunk** (pl. az eltartottak túl nagy száma ill. a pénzköltés robotra kényszerít). A túlnépesedés miatt egyre erősödő gazdasági és munkaerőpiaci versenyben tovább **nő a megélhetési és biztonsági kényszerfogyasztás aránya** az életminőséget szolgáló fogyasztással szemben.

Ezt az eltolódást csak bizonyos mértékig enyhítheti mások szabadságunkat korlátozó jogainak (pl. a jövő generációk jogainak) önkéntes figyelembevétel, az együttműködésre, békére és toleranciára, nem-anyagi gazdagságra nevelés (pl. a minimalizmus népszerűsítése), stb.

A túlfogyasztás egyik motorja a túlnépesedés, amely:

- (1) globalizációt (itt főleg mint a határok mállása), s ezáltal
- (2) növekvő versenyt (tülekedés a Föld roncsaiért) és
- (3) szociális túlterhelést, azaz agressziót okoz.

Az ökolábnyom-számítás alapján⁴ a fenntartható ökolábnyom mértéke a Földön a jelenlegi emberi népességnél a magyar ökolábnyom szint felénél lenne, és egyre csökken. Az ökolábnyom a fogyasztás és a technikai hatékonyság szorzata. A hatékonyság lassan javul, mert az infrastruktúra határozza meg. Az egyéni fogyasztás gyorsan is változhat, de vajon az emberek ilyen alacsony fogyasztási szintre vágnak? A jómódúak számára a fogyasztás-csökkentés előnyökkel is járhat (pl. kevesebb kiadás), de megvannak a határai (pl. minőségi élelmiszer, egészségügyi kiadások, rezsi, stb.).

Nem csoda, hogy James Lovelock, a Gaia-hipotézis megalkotója a környezetvédőket naiv álmodozóknak tartja, akik azt hiszik, hogy a motorizáció visszaszorításával, a mértékletességre neveléssel, az eldobható termékek bojkottjával, a szelektív hulladékgyűjtéssel, a fogyasztói szokások és az életmód megváltoztatásával eredményt lehet elérni. A valóságban a fenntartható fogyasztás felé vezető leghatékonyabb lépés a párok által nem kívánt fogadások megelőzése.

¹ A szerkesztő konferencia-előadás vázlata

² Lásd a szerkesztő „A hatodik nagy kihívás” c. írását.

³ Megélhetési kényszerfogyasztás: a cégek fogyasztása a gazdasági versenyben, illetve az egyének fogyasztása a munkaerőpiaci versenyben való fennmaradás érdekében. Biztonsági kényszerfogyasztás: fegyverkezési verseny, biztonsági intézkedések, egyéni védekezés, konfliktusok okozta károk, stb.

⁴ Az ökolábnyom-számítás felettébb optimista, ugyanis megfelelő minőségű adatok híján az eltartóképességbe beleszámolják a nem megújuló erőforrások (pl. kőolaj, rétegvizek) jelentette mezőgazdasági hozamnövekedést.

(1) Mekkora az esélye a magyar ökolábnyom felére (!) csökkentésének (ökohatékonyság növelő technológiákkal és fogyasztáscsökkentéssel)?

(2) S mekkora az esélye a nyomorból kitörni próbáló India ökolábnyoma 2%-os növekedésének? Ez utóbbi akkora plusz terhet tenne a Földre, mint amekkorától az előbbi megszabadítaná.

(3) Mekkora az esélye húszmillió nem-kívánt foganás megelőzésének? (A Földön szűk negyedév alatt történik ennyi! A szegények nagy része szeretne családtervezni, de nincsenek meg hozzá a jogaik, tudásuk és eszközeik.)

Ez ugyanakkora tehertől óvna meg a Földet, mint a magyar ökolábnyom felére csökkentése.

A Föld leromlása kikényszeríti a fogyasztás fogalmának teljes átértelmezését. A fogyasztás csak a Földet nem terhelő nem-anyagi kincsekben lehet korlátlan.

A Kisherceg életstratégiában ezeket hívjuk **gyümölcsöknek**, szemben a Földet terhelő **gyökerekkel**: szaporodás, termelés-fogyasztás-szennyezés, biztonság.

A gyümölcsök ízelítő listája:

Szerelem, szenvedély, gyönyörködés ...
Családélmény, szülő, gyermek, unoka ...
Beszélgetés, vendég, barát, mozgalom ...
Tettek békéért, Földért, igazságosságért ...
Szellemi fejlődés, tanítványok, tanítók ...
Segítés rászorulókon, megelőzés ...
Bocsánatkérés, megbocsátás, türelem ...
Játék, tánc, dal, móka, vigalom ...
Csend, lelkünk mély s magas élményei ...
Természet, illat, táj, növény, állat ...
Égbolt, felhők, madarak, csillagok ...
Barangolások, falu, város, múzeum ...
Zene, film, színjáték, művészet ...
Könyv, vers, kép, heuréka, bölcsesség ...
Alkotás, ügyesség, a munka öröme ...
Testnevelés, tisztaság, egészség ...

A túlnépesedett régiók számára már ma is csak e teljesen más, nem-anyagi értelemben létezhet fenntartható fogyasztás. A fenntarthatatlan fogyasztás mintái e régiókban rohamossá teszik a biokapacitás leromlását. Indiában 265 embernek kell megélnie 1 gkm² (globális négyzetkm) eltartóképességéből, Kínában 127-nek, a muzulmán országok átlagában 121-nek, Európában csak 49-nek, az USA-ban csak 21-nek. **Az egy főre jutó biokapacitás a régiók jövőjét leginkább meghatározó indikátor.**

A természeti korlátokba ütközött túlnépesedés miatt a fenntartható fogyasztás könnyen a szűkösség szinonimájává válhat. Szabadpiaci körülmények közt a fenntartható fogyasztás tovább növekvő **társadalmi egyenlőtlenséget** jelenthet (azaz a szegényebb rétegek számára egyre több minden válik megfizethetlenné), a szociális (társadalmi ill. ellátó) rendszerekben pedig **hiánygazdaságot** (pl. egyik nap a város egyik fele kap vizet, másik nap a másik).

A fenntartható fogyasztás globális és hosszú távú gondolkodásmódot, az objektumokra nézve teljes életciklus-számítást, a szubjektumokra nézve teljes életciklus-filozófiát igényel. **A jövőben attól szenvedünk, amit a jelenben okozunk.**

Fenntartható fogyasztás témában nem lehet egy kalap alá venni még a Nyugatot sem. Az ökolábnyom tekintetében 225%-osan* túlterhelt Európa sem fenntartható,¹ de

- a 230%-os* USA² népessége három és félszer gyorsabban nő,³ bár fejenkénti ökolábnyoma esik,²
- a 400%-os* Kína² népessége kétszer gyorsabba nő,³ míg fejenkénti ökolábnyoma stagnál,²
- a 300%-os* India² népessége ötször gyorsabban nő,³ míg fejenkénti ökolábnyoma enyhén nő,²
- a 200%-os* muzulmán országcsoport² népessége hat és félszer gyorsabban növekszik.³

A politikában és az üzleti világban gyakori, de a tudományos és mozgalmi életben is előfordul **a fenntartható fogyasztás hamis technokrata ígérete**, mintha

- (1) a jelen fogyasztást fenn lehetne tartani az ökohatékonyság növelésével, sőt
- (2) tovább nőhetne, sőt
- (3) ezt a szegény milliárdok is elérhetnék.

Az ökolábnyom-számítás megmutatja, hogy ezek kegyes hazugságok.

A technikai korlátokat sejteti, hogy még Japán is csak 3-4-szer akkora fejenkénti GDP⁴-t mutat, mint a hasonló fejenkénti ökolábnyommal rendelkező Oroszország vagy Chile.

A fenntartható fogyasztás legmeghatározóbb döntései (ebben a sorrendben): családtervezés, lakhely, munkahely, mobilitás, étkezés. A fogyasztás némely látványos bűnbakja (pl. szemetelés, utazás, kinézet stb.) kevésbé jelentős.⁵ A fenntartható fogyasztás felé mozdulás fő akadályai az időcsapdák: a kellő globális tájékozottság és hosszú távú megfontolások híján hozott nagy horderejű döntésekről csak évek, évtizedek múlva derül ki, hogy tévesek voltak. Az időcsapdák kényszerhelyzeteket hoznak létre, erősen beszűkítik pl. a fogyasztási döntések körét és mértékét is.

¹ <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/ecological-footprint-of-european-countries-2/assessment>

² <http://data.footprintnetwork.org/#/> (hozzáférés dátuma: 2021.05.23)

Muzulmán országcsoport minta: Indonézia, Nigéria, Pakisztán, Banglades, Egyiptom, Irán

³ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2002rank.html> (hoz. dát.: 2020.09.23)

⁴ GDP (gross domestic product): bruttó hazai össztermék. Elavult, a jót a rossztól megkülönböztetni képtelen közgazdaságtani mérőszáma egy adott országban folyó gazdasági aktivitásnak. Tévesen gyakran használják az életszínvonal mutatójaként.

⁵ A kutatások alapján a jómódúak leghatékonyabb egyéni klímavédelmi stratégiája az eggyel kevesebb gyermek nemzése, ami évente több, mint 50 t ÜHG-kibocsátást előz meg. A következő az autómentes életmód (2,4 t/év), majd az eggyel kevesebb transzatlanti repülőút (1,6 t/év). Az újrahasznosítás alig jutott be a top 10-be (0,21 t/év). Forrás: Wynes & Nicholas, "The climate mitigation gap: education and government recommendations miss the most effective individual actions" Environmental Research Letters, 2017

A legjellemzőbb időcsapdák: véletlen gyermeknemzés, átgondolatlan ház - vagy lakásépítés ill. -vétel, pár-, pálya- ill. munkahely-választás, vállalkozás, valamint eladósodás, függőségekbe kerülés, baleseti kockázat alábecslése ... Ezek a döntések gyakran hosszú időre meghatározzák a fogyasztási mintákat.

Sokat beszélnek a túlfogyasztásról, de nincs kielégítetlen igény a csökkentésre, a fogyasztás nő. **A túlnépesedésről viszont képtelenek beszélni az emberek, miközben óriási kielégítetlen igény van a kisebb családméretre,** a népességrobbanás sebessége ezért lassul is, de a fékút tragikusan hosszú. A túlnépesedést gyakran szembeállítják a túlfogyasztással, pedig a túlfogyasztás egyik fő motorja a túlnépesedés.

A humániasak nem humánusak. A fenntarthatatlanság eszméi időnként vallási vagy emberi jogi köntösben jelennek meg és **feláldozzák a holnapot a máért** („*Kultúra Anya mindig több tápláléktermelést követel mára, és mindig későbbre ígérgeti a családtervezést*” – Quinn), **a holnapután a holnapért** (pl. irracionális nyugdíj aggodalmak).

Látogatóban Desmond Morrisnál¹

Sokan úgy gondolták, hogy a „csupasz majom” kifejezés sértő az emberiségre. Csakhogy én nagyra becsülöm a főemlősöket, számomra egyáltalán nem sértő, hogy az állatvilághoz tartozom. Könyvemmel azt akartam tudatosítani a sértődött és felháborodott olvasókban, hogy mi, emberek, nem bukott angyalok vagyunk, hanem magasabb szintre emelkedett főemlősök. Ha nem fogadjuk el ezt a tényt, akkor óhatatlanul úgy gondoljuk, hogy különleges lények vagyunk, akiket természetfölötti erők védelmeznek, és azt tehetünk, amit csak akarunk. E szemlélet „eredményeként” már részben elpusztítottuk és mind nagyobb veszélybe sodorjuk saját bolygónkat. Ha azonban elfogadjuk, hogy része vagyunk a természetnek, akkor mindjárt több tisztelettel szemléljük a világot.

– *És mit választott azoknak, akik a szemére vetették, hogy az állatok szintjére alacsonyítja az embert és biológiai törvényszerűségekkel magyaráz társadalmi jelenségeket?*

– Én inkább állati szintre emeltem az emberiséget. Gyerekfejjel láttam, hogy az emberek halomra gyilkolják egymást. Bombák hullottak a városunkra, s én azt gondoltam: más állatok nem tesznek ilyeneket. Úgyhogy az állatokhoz menekültem és egyre több időt töltöttem közöttük. Felsőbbrendűnek tartottam őket hozzánk képest, mert gyermekként megtapasztaltam az emberi faj legsötétebb árnyoldalát a világégés poklában. Sok időbe telt, mire végül hajlandó voltam az állatok szintjére emelni fajunkat.

Felnőttként aztán rájöttem, hogy az emberiségnek azért akadnak jó tulajdonságai is.

– *Ön felemelte a szavát az állatok érdekében, és azt javasolta, készítsünk új „alaptörvényt”.*

– „Az állati jogok szerződése” egy megállapodás, amit képletesen kötöttünk a Föld többi lakójával, hogy egymás mellett élhessünk ezen a bolygón. Történt azonban, hogy bizonyos tanok fölébe emeltek minket az állatoknak és azt sugallták, hogy csak nekünk, embereknek van lelkünk. Adottnak tekintették, hogy az állatok a használatunkra teremtettek és azt teszünk velük, amit csak akarunk. Mint zoológus, határozottan tiltakoztam az ilyen gondolkodásmód ellen. Meg vagyok győződve arról, hogy mi is az állatvilág része vagyunk, és ha kiszipolyozzuk a többi fajt, hosszú távon magunkat pusztítjuk el. Ehhez társul a felgyorsult népszaporulat, amely mára olyan mértéket öltött, hogy szinte az is csoda, hogy még létezni tudunk.

Ha nem vigyázunk, rajtunk kívül más élőlénynek nem marad hely a Földön. Végül nem lesz más élelemforrásunk, mint saját magunk.¹ Mi tagadás, azért ez elég borzasztó jövőkép! Már most tapasztalhatók a súlyos környezetpusztítás jelei. Megváltozott az éghajlat, megváltoztak az óceánok.

¹ Részlet Hollós László interjújából.

Forrás: <http://www.tabulas.hu/cedrus/1999/06-08/merito.html> (Hozzáférés dátuma: 2007.01.01)

Desmond Morris (sz. 1928) angol zoológus, etológus. Magyarul is megjelentek „A csupasz majom”, „Az állati jogok szerződése” és „Az emberi nem” c. művei.

² Ez a rémisztő gondolat megjelenik a populáris kultúrában is. Például ez volt a híres disztopikus film, a Soylent Green (1973) csattanója.

– Milyen tanácsot adna nekünk, „csupasz majmoknak” a jövőre?

– Ha nagyon durván akarnék fogalmazni, akkor röviden csak annyit: **ne szüljenek többet két gyereknél.** Ennyi elég ahhoz, hogy pótolják helyüket a világban. Semmi baj nincs azzal, ha egy család tíz-tizenöt gyereket is vállal, akkor, ha kevés ember él a Földön. Igen ám, de ha így nő a népszaporulat, nincs több hely a bolygónkon. Már így is túlnépesedett a Föld. Gondoljunk csak Afrikára, ahol mindössze húsz esztendő elegendő a népesség megduplázódásához. Ha így megy tovább, végtelen szenvedésnek néz elébe az emberiség.

A legfontosabb tanácsom az, hogy soha se felejtsük el: felnőtt korunkra is őrizzük meg a gyermeki örömeket, kíváncsiságot és újtókedvet. Ha feladjuk ezt a játékoságot, akkor nagyon nagy bajba kerülünk. Mert éppen ettől a játékoságtól vagyunk emberek!

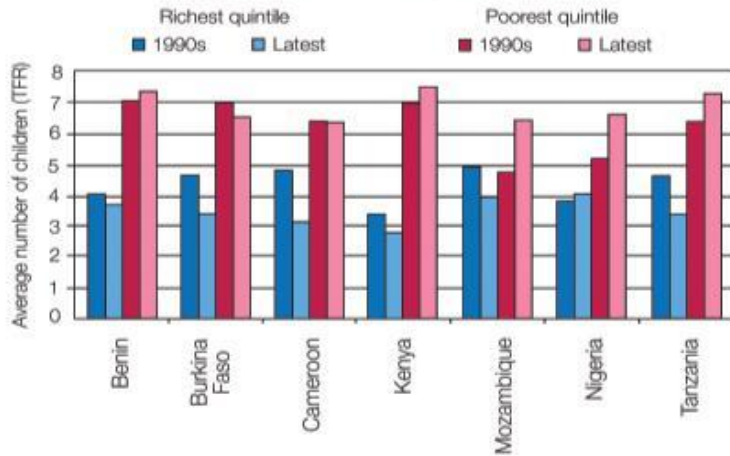
Újszülött kislányunknak göndör fekete haja van, akár az apjának, és a Környezetvédelem tanszék elfogulatlan tagjai szerint egyike a valaha született legszebb kisbabáknak. Ádám és én boldog napokat töltünk Máriával. Állandóan velem van. Amilyen gyorsan fejlődik, újra és újra hozzá kell igazítani a körülményeket. A számítógépet a padlón tartom, így vele lehetek, ahogy kúszik-mászik. A könyvtárban is úgy járkálok, hogy kenguruban viszem őt is, érdeklődve nézegeti a könyvkupacokat. Otthon, ha Ádám és én kimegyünk barkácsolni vagy kirándulni, hordozóba teszem Máriát és rágombolom a kabátomat. Az alvás bizony szűkös, s a türelem értékesebb erőforrás, mint korábban gondoltam, és mind nagyon boldogok vagyunk. Az a döntés, hogy kisbabát vállaljunk, részemről a legönközpontúbb döntés, amit valaha is meghoztam. Hiszen a világ jobban megvolna kevesebb emberrel. Mégis... Most már nagyobb számomra a tétje a jövőnek, amit most formálunk. Minden, amit csak teszek, az otthonteremtés, a föld állapotának jobbítása, a munkaidőm felhasználása, mind azzal a gondolattal történik, hogyan hat majd mindez Máriára és az unokáira. Sohasem éreztem még magam ennyire összekötve a jövővel.

Gólyahír a jövőre gondolva

Indiai hétköznapiak

Disparities between the rich and poor have expanded in the past decade

Source: ICPD Programme of Action 3.14

A szegények és gazdagok közti szakadék a gyermekszámában is tovább nőtt.

Miért a gazdagok kiváltsága (volt mindig is) a családtervezés (különösen a szegény országokban)?

Indiából közel egymilliárd (!) embernek kellene elvándorolnia szanaszét a világba, hogy a jelenlegi szegénységükben ne terheljék túl a területüket. Arányosan Magyarországra 4 millió ázsiai bevándorló jutna.